

υ. Πλούσιοι και φτωχοί χορεύετε μαζί.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟΣ «Οι απαρχές της συγκρότησης σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα 1821-1828»

Μετάφραση Κώστας Κουρεμένος · Εκδόσεις Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης

Ο Νικηφόρος Διαμαντούρος είναι καθηγητής στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών και από το 1998 κατέχει τη θέση του Συνηγόρου του Πολίτη. Το εξαιρετικά ενδιαφέρον έργο του για τις «Απαρχές της συγκρότησης σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα» -που εκπονήθηκε και κατατέθηκε το 1972 ως διδακτορική διατριβή στο Columbia University- αποτελεί μία από τις ελάχιστες μελέτες για την περίοδο του 1821 που είναι γραμμένη όχι από την ιστορική αλλά από τη σκοπιά της πολιτικής επιστήμης.

Ο συγγραφέας σημειώνει στην εισαγωγή της ελληνικής έκδοσης:

«Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η

ανάλυση των συνθηκών υπό τις οποίες επιχειρήθηκε για πρώτη φορά η συγκρότηση σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα κατά την περίοδο του αγώνα της ανεξαρτησίας (1821-1828). Από συγκριτική άποψη, το εγχείρημα αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον τόσο σε ελληνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Από ελληνικής πλευράς, η εννοιολόγηση του σύγχρονου κράτους ως υποδείγματος πολιτειακής συγκρότησης βασισμένου σε φιλελεύθερους θεσμούς και ιδέες που συνδέονται με το Διαφωτισμό και τις εμπειρίες της Γαλλικής Επανάστασης και του Αμερικανικού Αγώνα της Ανεξαρτησίας διακρίνεται ποιοτικά τόσο από τη μορφή που επεδίωξε να προσδώσει στο κράτος ο Ιω-

άννης Καποδίστριας (1828-1831) όσο και από εκείνη που απέκτησε αυτό κατά την περίοδο της απολυταρχίας του Όθωνα (1833-1843). Από διεθνούς πλευράς, η προσπάθεια συγκρότησης φιλελεύθερου σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα εγγράφεται σαφώς στη λογική ανάλογων εγχειρημάτων στις Ηνωμένες Πολιτείες και την επαναστατική Γαλλία κατά την κρίσιμη πεντηκονταετία 1770-1820, καθώς και στην Ισπανία, την Ιταλία και την Πορτογαλία κατά την περίοδο 1810-1820».

Αν ωστόσο, όπως συνεχίζει ο συγγραφέας, η ρήξη σε εκείνες τις περιπτώσεις αναφερόταν μόνο στο προϋπάρχον πολιτικό καθεστώς και στην προσπάθεια για εγκαθίδρυση συνταγματικής μοναρχίας ή αβασίλευτης δημοκρατίας, η ελληνική περίπτωση σήμαινε ρήξη «τόσο σε επίπεδο καθεστώτος όσο και σε επίπεδο κράτους,

το οποίο έπρεπε να δημιουργηθεί εκ του μη όντος». Μία άλλη διαφορά με τις παρπάνω χώρες είναι ότι στην Ελλάδα η δημιουργία ενός απρόσωπου κράτους δικαίου απαιτούσε τη ρήξη με ένα υπόδειγμα πολιτειακής οργάνωσης, το λεγόμενο «σουλτανικό», το οποίο στηριζόταν στην απόλυτα προσωποπαγή λειτουργία της εξουσίας.

Σ' αυτή την προσπάθεια για τη συγκρότηση του ανεξάρτητου κράτους υπήρχαν δύο αντίθετοι πόλοι, που συχνά συγκρούονταν: «από τη μια, οι εθνικιστικές, φιλελεύθερες δημοκρατικές, δυτικές αντιλήψεις των εκσυγχρονιστών, οι οποίοι υποστήριζαν τη δημιουργία ενός νέου, σύγχρονου και δυτικού τύπου ελληνικού κράτους εντελώς ανεξάρτητου από την οθωμανική επιρροή, πολιτική και πολιτιστική, και, από την άλλη, οι συντηρητικές,

παραδοσιακές και τοπικά προσανατολισμένες απόψεις των εγχώριων ηγετικών ομάδων, οι οποίες έκλιναν υπέρ της διατήρησης ενός σχεδόν φεουδαρχικού κοινωνικού και πολιτικού συστήματος». Αυτές οι ομάδες περιορίστηκαν σε παθητικό και ανασχετικό ρόλο (όπως φαίνεται, για παράδειγμα, στην περίπτωση της αποτυχίας να συγκροτηθεί τακτικός στρατός ως μέσο στήριξης της κυβέρνησης), αλλά ήταν αυτές που απολάμβαναν την υποστήριξη των μαζών. Με τη βοήθεια ωστόσο των δυνάμεων από το εξωτερικό, κυρίως της Αγγλίας, επικράτησαν οι εκσυγχρονιστές. Η προσπάθειά τους να καθιερώσουν δυτικούς πολιτικούς θεσμούς υπήρξε τελικά επίτυχής. «Οι επιπτώσεις ωστόσο αυτής της αλλαγής στις σχέσεις κράτους και κοινωνίας φαίνεται πως υπήρξαν βαρύτερες και μακροπρόθεσμες.

Η επικάλυψη μιας φεουδαρχικής σχεδόν κοινωνίας με αλλότριους φιλελεύθερους, πλουραλιστικούς και δημοκρατικούς θεσμούς προκάλεσε σοβαρό ρήγμα ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία, το οποίο ταλανίζει την Ελλάδα μέχρι σήμερα».

Και τα αποτελέσματα;

«Η Ελλάδα εξακολούθησε για πολύν καιρό μετά το τέλος του αγώνα να είναι μια έντονα παραδοσιακή, αγροτική κοινωνία, η οποία χαρακτηριζόταν από τις ίδιες έντονες προσωποκεντρικές και συναισθηματικές σχέσεις, που με τη σειρά τους βασίζονταν σε πελατειακά και συγγενικά συστήματα. Το υπερβολικά γραφειοκρατικό αλλά αδύναμο κράτος που συγκροτήθηκε στο κέντρο αποδείχτηκε ανήμπορο να διεισδύσει στην ύπαιθρο και να τη μεταλλάξει. Αυτό που, αντίθετα, συνέβη ήταν ότι το πελατειακό σύστημα επεκτάθηκε

προς τα πάνω και απλώθηκε σε εθνικό επίπεδο (οι πρώην προστάτες λειτουργούσαν τώρα ως μεσίτες), κατάφερε να διεισδύσει στον κρατικό μηχανισμό και, μέσα στη διαδικασία αυτή, να δικαιωνιστεί, με αρνητικά αποτελέσματα για την ολοκλήρωση και τον εκσυγχρονισμό. Παρόλο που δεν μπορούν να θεμελιωθούν συμπεράσματα μακράς πνοής και με βαρύνουσα σημασία στη σύντομη περίοδο των επτά ή οκτώ χρόνων που καλύπτει αυτή η μελέτη, φαίνεται πως οι καταβολές της χρόνιας πολιτικής αστάθειας που ταλανίζει ανέκαθεν την Ελλάδα (υπενθυμίζουμε τότε και πού γράφτηκε η μελέτη) πρέπει εν μέρει τουλάχιστον να αναζητηθούν στην επαναστατική περίοδο και στο υβριδικό σύστημα που γεννήθηκε από τις προσπάθειες των εκσυγχρονιστών για πολιτικές αλλαγές».